

НОВІТНІЙ ПОГЛЯД НА РОЗВИТОК СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

Сидоренко В.Д. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань. Розвиток візуального мистецтва України ХХ–ХХІ століть.

— Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України.

— К.: ВХ(студіо), 2008. — 188 с.: іл.

Значною резонансною подією в науковому просторі України став вихід монографії Віктора Сидоренка, присвяченої аналізу розвитку візуального мистецтва ХХ і початку ХХІ ст. Вихід цієї книги значущий як аналізом новітніх авангардних зрушень в Україні, так і тим, що дослідження написане художником, котрий перебуває в самому мистецькому процесі. Це дає йому унікальну можливість поєднати аналітичний досвід дослідника мистецьких явищ і погляд сучасного митця, який активно формує художнє середовище України.

Віктор Сидоренко, попри всі свої високі посади, а він — директор Інституту проблем сучасного мистецтва, один із академіків-засновників і віце-президент Національної академії мистецтв України, — передусім є художником, ім'я якого широко відоме на вітчизняних і зарубіжних просторах мистецького життя. Значною мірою завдяки його широко-масштабним проектам та участі у міжнародних мистецьких акціях Україна долучається до актуальних мистецьких процесів, виходить на простори світового майнстріму. З 1979 року митець активний учасник численних персональних і групових виставок за кордоном.

У передмові до своєї книги В.Сидоренко зазначає, що значну роль у формуванні його поглядів на сучасне мистецтво відіграв власний досвід, перебування в основних осередках актуальних мистецьких подій, участь в організації численних мистецьких виставкових проектів всеукраїнського масштабу, зокрема участь у підготовці 50-ої та 52-ої Венеціанської бієнале (2003, 2007), а також у музеях Гельсинкі (Фінляндія), Денвері і Цинцинаті (США), Магдебурзі (Німеччина), Утрехті (Голландія), Лілі, Тулузі, Парижі (Франція) та ін.

Починаючи з живописних циклів «Цитохронізми», «Амнезія», художник поступово перейшов до синтетичних широкомасштабних мистецьких проєктів з поєднанням інсталяції та медіа. Такими є проєкти «Нові спрямування», «Левітація». У них постали нерозв'язані питання ідентифікації особи в сучасному суспільстві, ролі і місця людини у світі, небезпеки втрати людських якостей і духовних пріоритетів перед глобальними сучасними перетвореннями. Саме тому проєкт Віктора Сидоренка «Жорна часу» так успішно пройшов випробування на презентації 50-ої Венеціанської бієнале, а головне — певною мірою посприяв введенню українського мистецтва у міжнародний контекст.

Діяльність В.Сидоренка як керівника і фундатора Інституту проблем сучасного мистецтва пов'язана з організацією й художнім спрямуванням сучасного мистецтва в Україні. У своїй монографії в розділі «Візуальне мистецтво та його перспективи» він докладно аналізує сучасні проблеми розвитку мистецтв на рубежі століть та вдумливо прогнозує стан і вектори його розвитку. На прикладі аналізу творчості сучасних митців наприкінці ХХ — початку ХХІ ст. автор порушує питання самоідентифікації новітнього мистецького простору; виявляє його особливості, як перспективні, так і тупикові прорахунки, підкреслює, що після тривалих років відмежування від світу у «митців молодшого покоління утверджується розуміння того, що найпрестижнішим є показ власних досягнень і визнання творчої особистості як представника своєї держави на міжнародному рівні» (с.145).

Розглядаючи візуальне мистецтво на перетині новітніх мистецьких парадигм, на основі аналізу художнього життя в різних регіонах України, діяльності арт-галерей та об'єднань, В.Сидоренко цілком слушно підкреслює, що основною рисою мистецтва на зламі століть було відкриття розмаїтих форм сучасного світового мистецтва, що оживило експериментаторський пошук. Вітчизняним художникам доводилось водночас немовби рухатись у протилежних часових вимірах: їм у край необхідно було переосмислити минулі національно-авангардні здобутки початку ХХ століття, увібравши сучасні тенденції інших країн, і таким чином увійти у світовий контекст.

У монографії всебічно проаналізовано мистецтво авангарду початку ХХ століття. Автор наголошує, що розмаїття західноєвропейських мистецьких течій мало своє опосередковане відображення і переосмислення в українському мистецтві, зокрема у творчості художників авангардного спрямування, підкреслює, що феномен українського авангарду виник на потужному підґрунті естетики символізму, експресіонізму і кубізму.

Прикметно, що рух авангардних течій В.Сидоренко розглядає як єдиний процес в Україні, незважаючи на складну політичну ситуацію роз'єднання українських земель між Російською імперією та Австро-Угорщиною, до того ж на тлі суперечливих процесів, пов'язаних з ідеями національного відродження і національної самоідентифікації. Автор з'ясовує мистецькі контакти художників, їх інтеграцію у творчу атмосферу Парижа, Відня, Мюнхена, Кракова, Варшави, наголошує, що художники в різні часи набували освіти за кордоном. Так, свого часу у Краківській академії красних мистецтв навчалися Микола Бурачек, Осип Курилас, Антін Монастирський, Олекса Новаківський, Іван Труш, Микола Федюк. Пластичні мистецтва опанову-

вав у Мюнхені і Парижі Альберт Ерделі. Засновник Київської рисувальної школи М.Мурашко відвідував Мюнхен, Париж. Більшість вихідців із західноукраїнських земель отримували ґрунтовні знання у мистецьких закладах Австрії, Італії, Німеччини, Польщі, Франції, що знаходило яскравий вияв у їх творчості.

Говорячи про велике значення культурних зв'язків, В.Сидоренко водночас наголошує, що необхідно встановити історичну справедливість і повернути до мистецтва України ряд українських митців, чомусь зарахованих до культурного поля Росії та Польщі. Маються на увазі фундатори авангарду, Володимир Барінов-Россіне, Давид та Володимир Бурлюки, Олександра Екстер, Казимир Малевич, Володимир Татлін.

Амплітуда зацікавлень В.Сидоренка — від появи авангарду на початку ХХ ст. до новітніх спрямувань у сучасному художньому процесі. В цих часових межах автор докладно зупиняється на витоках авангарду в Україні, зауважуючи, що початок століття був позначений активним сплеском нових ідей, відкриттям безлічі альтернативних шляхів розвитку мистецтва. На тлі поступу прогресивних естетико-філософських, соціальних ідей і розвитку новітніх європейських художніх течій дослідник відзначає появу нових жанрових різновидів, нових мистецьких течій, тяжіння до пошуків форм в українській культурі, насамперед у літературі, музиці, образотворчому мистецтві.

У першому розділі монографії автор подає розгорнутий аналіз строкатого інтенсивного художнього життя початку ХХ ст. у різних регіонах України — Києві, Одесі, Харкові, на теренах західноукраїнського регіону; фіксує появу численних художніх і літературних угруповань, асоціацій, виставок, маніфестів; детально аналізує творчість провідних авангардистів того часу — О. Архипенка, О. Богомазова, Д. Бурлюка, С. Гординського О. Екстер, В. Єрмилова, К. Малевича та ін. При цьому дослідник підкреслює, що українські митці були невіддільні від європейського авангарду початку ХХ ст. — брали участь в художньому житті, у виставках. Та політичні події кінця 1930-х років, коли запанувала владна система тоталітаризму, призвели до ізоляції українського мистецтва від загальноєвропейського напрямку, скерували його в русло єдиного методу — соцреалізму. Саме на перипетіях долі авангарду в 1930-х роках автор монографії акцентує увагу, підкреслюючи, що між тоталітаризмом і авангардизмом виник відкритий конфлікт, і це призвело до заборони авангардних напрямків, фізичного знищення або еміграції митців в інші країни.

Як видається, варто звернути увагу на особливість творчої біографії Віктора Сидоренка. Навчаючись у Харкові, він був учнем Бориса Косарева, котрий розкрив йому експериментальні художні пошуки митців Харкова початку ХХ ст., розмаїття художнього життя того часу, пробудив у свого вихованця зацікавлення творчістю митців авангарду, зокрема розкрив специфіку творчих пошуків М. Бойчука, В. Єрмилова, І. Падалки, В. Седляра, сестер Синякових, яких знав і зберіг про них теплі спогади. Оті згадки, рефлексії постійно відчуваються у монографії Віктора Сидоренка і надають їй присмаку немовби особистої причетності до художнього процесу того часу.

Вагомим у монографії є другий розділ — «Мистецько-культурологічні аспекти еволюції нонконформізму». У цьому розділі автор наголошує: незважаючи на значні втрати в українському мистецтві, його ізольованість від загально-художніх процесів, зберігся високий рівень майстерності художників, щоб на «витку мистецької еволюції набути нових граней» (с. 63). На широкому культурологічному тлі розвитку мистецьких явищ у дослідженні послідовно розглядаються етапи еволюції нонконформізму другої половини ХХ ст.

Автор чітко означає поняття «нонконформізм» як соціокультурне явище, що позначилося на багатьох сферах життя, у тому числі, не тільки в образотворчому мистецтві, а й у музиці, літературі, публіцистиці. У книзі розглядаються особливості художнього процесу 1960-х років, часів так званої хрущовської відлиги, послаблення ідеологічного пресингу, аналізується творчість шістдесятників, критично окреслюється період 1970-х років — період «застою». Зрештою, дослідник констатує: незважаючи на тривалий інформаційний голод, ізоляцію, монополію соцреалізму, в мистецькому середовищі поширюються нові жанри творчості — перформанс, інсталляція, хепенінг, ленд-арт тощо. Прагнення творчої свободи стало одним з головних завдань нонконформізму як культурологічного явища.

Заслуговує окремої уваги аналіз художнього життя окремих мистецьких регіонів, визначення їх локальних ознак. За авторськими характеристиками, скажімо у Львові традиційно була сильнішою і яскраво вираженою ідея національного відродження та незалежності; у Харкові відчувалася міцна історична єдність з авангардом початку століття; в Одесі розвиток мистецтва нонконформізму відбувався дещо вільніше, у зв'язку з чим сформувався поняття «одеська школа». Аналіз творчості художнього життя з погляду розвитку нонконформізму дав можливість авторові зробити висновок про те, що в українському мистецтві збереглися принципи вільної творчості, зв'язок зі світовим мистецьким життям. Саме нонконформізм став своєрідним мистецьким містком, що поєднав авангард початку ХХ століття з мистецтвом сучасним (с. 143).

Значне місце в монографії займає аналіз творчості українського мистецтва в еміграції, яке розглядається в контексті із загальноукраїнським художнім процесом. Позитивним явищем, як справедливо вважає автор, є те, що в мистецький обіг повертаються імена широковідомих й уславлених за кордоном українських митців — М. Андрієнко-Нечитайло, О. Архипенка, М. Глуценка, О. Гриценка, В. Хмелюка та ін.

Важливою позитивною рисою дослідження є розгляд мистецьких явищ як у горизонтальному синхронному зрізі, що засвідчує причетність українського мистецтва до загально-культурологічних процесів, так і в їх глибинному вертикальному зрізі, завдяки чому виявляється місцева своєрідність і національна специфіка діаспорного українського мистецтва. Це наочно доповнює й розділ книги, який має назву «Хронологія мистецьких подій» та інформує про організацію виставок, важливих культурних акцій у світовому просторі, починаючи з 1875 по 2008 р. включно.

Дослідження Віктора Сидоренка «Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань» могло з'явитися в Україні лише сьогодні. До нього авангард-

не мистецтво України не стало для наших науковців об'єктом глибокого і всебічного культурологічного та мистецтвознавчого аналізу. Отож рецензована праця, по суті, є першою спробою накреслити підходи і висловити погляд на основні процеси, що відбувалися в художньому житті України впродовж ХХ століття. Книга Віктора Сидоренка є актуальним, глибоким науковим доробком, що висвітлює недосліджену ділянку в історії українського мистецтва, а відтак певною мірою заповнює лакуну в галузі виявлення й аналізу авангардної лінії розвитку вітчизняної культури і є значним внеском у розвиток українського мистецтвознавства.

Тетяна КАРА-ВАСИЛЬЄВА

*член-кореспондент НАМ України,
доктор мистецтвознавства,
заслужений діяч мистецтв України*